

Solidaritetsmotivet i bistånd: covid-19 pandemin i fokus

Rachel Irwin

Rachel Irwin, docent i etnologi, Institutionen för Kulturvetenskaper, Lunds universitet.

E-post: rachel.irwin@kultur.lu.se

<https://orcid.org/0000-0002-8350-441X>

DOI: <https://doi.org/10.62607/smt.v103i1-2.64984>

Trots att det är ett fundamentalt begrepp inom global hälsa och utveckling är det förvånansvärt svårt att fånga vad solidaritet innebär. Denna artikel börjar med en diskussion av vad som karakteriserar solidaritet, inklusive uppfattade och verkliga spänningar mellan egenintresse och solidaritet inom internationellt bistånd. Därvid bygger den på illustrativa exempel ur historien om svenskt bistånd, liksom internationell solidaritet kring vaccin under covid-19-pandemin. Därefter diskuterar den solidaritet mot bakgrund av samtida förändringar av svenskt bistånd och det vidare internationella biståndssystemet. Många traditionella givare skär ned på biståndet till förmån för försvarsutgifter, medan USA har dragit sig ur Världshälsoorganisationen (WHO) och stängt ned sin biståndsverksamhet. Inom denna kontext utforskar artikeln i vilken utsträckning solidaritet fortsatt är relevant som motiv för bistånd.

Although it is a fundamental concept in global health and development, solidarity is surprisingly hard to capture. This essay first discusses characteristics of solidarity, including perceived and real tensions between self-interest and solidarity in international aid. In doing so, it draws upon illustrative examples from Sweden's aid history, as well as international vaccine solidarity during the Covid-19 pandemic. It then discusses solidarity within the context of current shifts in Swedish aid and the broader international aid system. Many traditional donors are cutting back on aid and shifting to defence spending, while the US has withdrawn from the World Health Organization (WHO) and has dismantled its aid infrastructure. Within this context, this essay explores the extent to which solidarity remains relevant as a motive for aid.

Inledning

Formellt sett har Sveriges internationella utvecklingsbistånd länge varit baserat på solidaritet. Begreppet förekommer i den första propositionen om utvecklingsbistånd år 1962, vilken placerar solidaritet som ett motiv för bistånd.¹ Detta har upprepats i oräkneliga andra officiella dokument, inklusive en översikt från 1977 över Sveriges utvecklingsbistånd, vilken delade ”den av statsmakterna flera gånger framförda uppfattningen att kravet på solidaritet med de fattiga länderna utgör ett tillräckligt motiv för ett omfattande svenskt biståndsprogram”.² Vid ett senare tillfälle, år 2021, gick dåvarande statsministern, Stefan Löfven, så långt som att tala om för FN:s generalförsamling att ”internationell solidaritet är en del av Sveriges DNA.”³

Trots att det är ett fundamentalt begrepp inom global hälsa och utveckling är det förvånansvärt svårt att fånga vad solidaritet innebär. Denna artikel börjar med en diskussion av vad som karakteriserar solidaritet i kontexten av internationellt bistånd, inklusive uppfattade och verkliga spänningar mellan egenintresse och solidaritet. Därvid bygger den på illustrativa exempel ur svenskt bistånds historia, liksom internationell solidaritet kring tillgång till vaccin under covid-19-pandemin. Därefter diskuteras solidaritet mot bakgrund av aktuella förändringar av svenskt bistånd och det vidare internationella biståndssystemet. Specifikt har den nuvarande regeringen (2022–2026) tonat ned de altruistiska och moraliska aspekterna av bistånd och i stället fokuserat på bistånd som explicit ligger i Sveriges nationella intresse. Som belyses i detta specialnummer befinner sig det internationella biståndssystemet dessutom i en krissituation. Många traditionella givare skär ned på biståndet till förmån för försvarsutgifter medan USA har dragit sig ur Världshälsoorganisationen, skurit ned biståndet till vaccinalliansen GAVI och stängt ned USA:s biståndsmyndighet, USAID. Inom denna kontext utforskar artikeln i vilken utsträckning solidaritet fortsatt är relevant som motiv för bistånd.

Vad är solidaritet?

En absolut definition är kanske inte möjlig, men det finns ett antal aspekter som beskriver de flesta användningarna av termen ’solidaritet’, framför allt beträffande svenska perspektiv till internationellt utvecklingsbistånd. Den är relationell: man uttrycker solidaritet med någon annan. Det är inte nödvändigtvis en

1. Angående svenskt utvecklingsbistånd. Prop. 100. 1962. <https://lagen.nu/prop/1962:100>

2. *Sveriges samarbete med u-länderna. Betänkande av biståndspolitiska utredningen* (Statens Offentliga Utredningar Nr SOU 1977:13). (u.å.). Utrikesdepartementet. <https://utvecklingsarkivet.se/wp-content/uploads/2014/02/SOU-1977-13-Sveriges-samarbete-med-ulanderna-full.pdf>

3. *Address by PM Stefan Löfven at the General Debate of the 76th Session of the United Nations General Assembly*, United Nations General Assembly 76th Session (2021). https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/76/se_en.pdf

naturgiven attityd eller position utan skapad genom utbildning, påverkansarbete och socialt tryck och den är associerad med moraliska argument för bistånd. Den kräver också en viss grad av uppoffring från den som uttrycker solidaritet. Slutligen sätts solidaritet ofta i kontrast till egenintresse, men detta är något av en falsk dikotomi.

Relationell solidaritet

Solidaritet är relationell. Man handlar på ett solidariskt sätt gentemot andra. Solidaritet fordrar inte nödvändigtvis att det redan finns en relation, men en relation skapas genom solidaritet om den inte redan finns. Exempelvis var Etiopien ett av de första mottagarländerna för svenskt bistånd, och detta är till stor del på grund av historiska länkar mellan svenska missionärer och detta land.⁴ I andra fall skapas solidaritetsrelationen genom påverkansarbete, något som tas upp i nästa avsnitt. Solidaritet främjar också empati och skapar en känsla att båda parter är ”i det tillsammans” och, på en fundamental mänsklig nivå, har liknande behov, önskemål och begär.

Denna solidaritetsrelation ingår frivilligt, utan formellt tvång. Emellertid kan skuldkänslor eller socialt tryck utöva kännbar inverkan och driva någon till att handla på ett solidariskt sätt. Exempelvis har etnologen Britta Lundgren beskrivit vaccineringskampanjen under H1N1-pandemin år 2009 då folkhälsoexperter och politikerna använde sig av solidaritetsbegreppet för att uppmuntra till vaccinering. Trots att vaccinering var frivillig upplevde många av de personer hon intervjuade att det skulle ha varit socialt oacceptabelt att vägra vaccinering.^{5,6} Inom internationell utveckling är det inte ovanligt för politiker att jämföra Sverige med Norge och andra stora givare – vilket tyder på ett slags internationellt gruppträck att bli den bästa givaren.⁷

Solidaritet, moralitet och folkbildning

Solidaritet är inte det samma som moralitet men har att göra med moralitet. Det moraliska argumentet för bistånd är att ”vi bör göra detta därför att det är rätt att göra det”. Ändå är i viss mån det att veta vad som är rätt att göra en del av det relationella med solidariteten. Det vill säga att internationell solidaritet ofta fordrar motivering eller förklaring av varför det är viktigt att hjälpa en viss grupp.

4. Heppling, S. (1986). The very first years. I P. Frühling (red.), *Swedish development aid in perspective: Policies, Problems & Results since 1952*. (s. 13–26). Almqvist & Wiksell International.

5. Lundgren, B. (2017). Health Politics, Solidarity and Social Justice. An Ethnography of Enunciatory Communities During and After the H1N1 Pandemic in Sweden. *Ethnologia Europaea*, 47(2), 22–39.

6. Lundgren, B. (2016). Solidarity at the Needle Point—The Intersection of Compassion and Containment During the A(H1N1) Pandemic in Sweden 2009. *Sociology and Anthropology*, 4(12), 1108–1116. <https://doi.org/10.13189/sa.2016.041210>

7. Se exempelvis: *Riksdagens Protokoll 2020/21:83 onsdagen den 24 februari. (2021)*.

I svensk tradition kan vi hitta exempel från folkbildningen, såsom studiecirklar, offentliga föreläsningar och vuxenutbildningssektorn, d.v.s. folkhögskolor.⁸ Historiskt sett och i nutid inkluderar detta seminarier eller föreläsningar av framstående personer som har arbetat utomlands och återvänt hem för att uppmuntra idéerna om att hjälpa individer i låg- och medelinkomstländer, eller för att öka medvetenheten om viktiga frågor såsom tuberkulos eller mödradödlighet.

Ett relaterad exempel var Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden, eller CK, som bildades år 1952 som ett slags föregångare till moderna biståndsorgan; CK bestod till största delen av folkrörelseorganisationer med statlig finansiering. En av CK:s nyckelroller var att bygga upp en opinion till förmån för idén om utvecklingssamarbete. Genom opinionsbildande upplysningskampanjer uppmuntrade de framgångsrikt empati mellan svenskarna och människor hundratals mil därifrån, och ”sålde” på så sätt idén om solidaritet med det som då kallades den tredje världen.^{9,10} På detta sätt skapade CK och andra organisationer en solidaritetsrelation som inte hade funnits tidigare.

Solidaritet och egenintresse

Solidaritet kontrasteras ofta mot egenintresse. Gunnar Myrdal behandlade detta i sitt nobeltal från 1975, vilket i mycket stora drag täckte utvecklingsbiståndets historia.¹¹ Han kontrasterade USA:s nationalistiska motiv för bistånd med de nordiska ländernas, där bistånd baserades på ”solidaritet och medkänsla med de behövande.”¹² I praktiken är dock förhållandet mellan solidaritet och egenintresse mera komplicerat. Katerini Storeng, expert på global hälsa, och hennes kollegor är kritiska mot en binär distinktion mellan solidaritet och egenintresse och använder termen ”strategisk solidaritet” för att beskriva hur länder kan ”engagera sig i kollaborativa metoder för att hantera gemensamma problem och samtidigt använda dessa insatser för att främja andra intressen”.¹³

Exempelvis släppte ett riksdagsutskott år 2001 en rapport, *En ny svensk politik för global utveckling*, som beskriver solidaritet och ”upplöst egenintresse” som två separata motiv för bistånd.¹⁴ Vulgärt egenintresse skulle exempelvis vara att till-

8. *Folkbildning* är en vittspridd nordisk rörelse som går tillbaka till 1800-talet, som fokuserar på att tillhandahålla fortsatt utbildning och livslångt lärande, i syfte att främja demokrati och samhällsengagemang.
9. Heppling (1986)

10. Berg, A., Lundberg, U., & Tydén, M. (2021). *En svindlande uppgift: Sverige och biståndet 1945-1975*. Ordfronts förlag.

11. Gunnar Myrdal var en mycket inflytelserik ekonom som, tillsammans med sin hustru Alva, var en av de främsta arkitekterna bakom den svenska välfärdsstaten.

12. Myrdal, G. (17 mars 1975). *The Equality Issue in World Development*. Föreläsning till minne av Alfred Nobel. <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1974/myrdal/lecture/>

13. Storeng, K. m.fl. Strategic solidarity: Scandinavian contributions to global vaccine equity during the Covid-19 pandemic. Arbetspapper.

14. Globkom, Kommittén om Sveriges politik för global utveckling. (2002). *En ny svensk politik för global utveckling* (Statens Offentliga Utredningar Nr SOU 2001:96). Utrikesdepartementet.

handahålla bistånd för att få tillgång till militära baser. Till skillnad från det erkänner upplyst egenintresse att bistånd har ömsesidiga fördelar – exempelvis för att hantera gränsöverskridande problem, såsom klimatet, biologisk mångfald, smittsamma sjukdomar, eller konflikt; rapporten satte specifikt in dessa i ett ramverk av globala nyttigheter. Men författarna var inte ursprungspersonerna till idén om ”upplyst egenintresse”. I stället satte de en ny etikett på den praxis och inställning som länge hade varit karakteristisk för svenskt bistånd. Till exempel hade Sveriges säkerhetspolitik historiskt – och i synnerhet före inträdet i NATO år 2024 – varit bunden till landets biståndspolitik. Som ett alliansfritt land hade Sverige ett behov av att resten av världen avhöll sig från konflikter. Investering i låginkomstländer sågs också som ett sätt att skapa marknader för svensk industri. I linje med detta uttrycktes en viss kritik av en dåtida politiker i Centerpartiet, nämligen att solidaritet och upplyst egenintresse i själva verket inte var två olika motiv eftersom ”egenintresset ligger i att erkänna att det bara finns en enda jord”.¹⁵ Hur som helst blev uttrycket ”upplyst egenintresse” aldrig populärt och återfanns inte i senare biståndsstrategier.¹⁶

Solidaritet och uppoffring

För det tredje involverar *verklig* solidaritet uppoffringar för den andra gruppen, ofta genom strävande efter rättvisa. Det handlar om att göra val som inte är av direkt nytta för oss själva men som gör nytta för samhället eller samhällsgemenskapen. Det klassiska exemplet skulle vara välfärdsstaten: personer utan barn betalar skatter som stöder förmåner som föräldraledighet eller subventionerad barnomsorg. Detta hjälper på längre sikt personer utan barn och samhället i stort därför att dagens barn växer upp till framtidens nödvändiga arbetskraft. I biståndssammanhang fokuseras internationell eller global solidaritet ofta kring pengar: pengar ges eller omfördelas till låg- och mellaninkomstländer, i sista hand i en strävan efter minskning av fattigdom och främjande av internationell rättvisa. Ett annat exempel skulle kunna vara att man avstår från att köpa varor som tillverkats under dåliga arbetsförhållanden och/eller av slavarbete – för att visa solidaritet med dessa grupper.

Till skillnad från detta involverar en mer *performativ* solidaritet att tala om solidaritet för att detta ger talaren ett visst mått av socialt kapital – det ser bra ut att ge intryck av att vara solidarisk; men performativ solidaritet innebär att göra få eller inga uppoffringar. Myrdal tar också upp den punkten i sitt nobeltal:

... Jag borde påpeka att även i de länder som var mer generösa med bistånd

15. *ibid*

16. Wohlgemuth, L. (2020). Varför ska vi fortsätta med bistånd år 2020? Utvecklingsmagasinet (FUF). <https://fuf.se/magasin/varfor-ska-vi-fortsatta-med-bistand-ar-2020/>

var detta ändå i marginalen och inbegrep inte mycket av verklig uppoffring för deras befolkning.

Han fortsatte med kritik av höginkomstländer som ställde sig ljumma till uppmaningar om en ny internationell ekonomisk ordning på 1970-talet, och antydde att ”de nog inte i realiteten är beredda att ge upp [sina] privilegier”.¹⁷ Bland annat föreslog han att rika länder (i synnerhet amerikanerna) ”borde utmanas att minska på sin överdådiga konsumtion av livsmedel”, framför allt kött så att spannmål frigjordes för livsmedelsbistånd.¹⁸ Enligt Myrdals resonemang innebär verklig solidaritet i sista hand att rika länder kollektivt gör uppoffringar för en bättre värld. Eller som statsminister Olof Palme frågade rakt ut i ett tal år 1974 i Piteå: ”Är världens rika minoritet beredd till uppoffringar, till att ge upp något av sina privilegier och maktpositioner?”¹⁹

Som behandlas i nästa avsnitt utgör vaccindiplomatin under covid-19-pandemin ytterligare exempel för diskussionen av uppoffring och solidaritet.

Solidaritet, uppoffring och covid-19

Covax och solidaritet

År 2020 startade Världshälsoorganisationen (WHO) *Access to Covid-19 Tools Accelerator* [Accelerator av tillgång till covid-19-verktyg] för utveckling och rättvis fördelning av diagnosverktyg, läkemedel och vaccin för covid-19. Vaccinalliansen Gavi samordnade under detta paraplyprojekt Covax – en resurs för vaccinupphandling och distribution (härefter kallad Covax). Covax skulle helt enkelt förhandla avtal med läkemedelsföretag för att få de bästa villkoren för alla länder och skulle också säkerställa rättvis fördelning av vaccinet.

Genom Covax kunde hög- och högre-medelinkomstländer köpa vaccin medan låg- och lägre-medelinkomstländer skulle få tillgång till kraftigt subventionerat eller gratis vaccin. Vidare skulle, som en del av detta, alla länder till att börja med erhålla tillräckligt med doser för att täcka 20 % av deras befolkning, vilket senare ökades till 50 % för hög- och medelinkomstländer i ett försök att göra det mer politiskt acceptabelt.^{20,21} Slutresultatet blev att höginkomstländer till stor

17. Den Nya internationella ekonomiska ordningen (NIEO) var en serie globala ekonomiska förslag under 1970-talet som skulle skapa rättvisare relationer mellan ’utvecklingsländer’ och ’utvecklade’ länder i den efterkoloniala kontexten.

18. Myrdal (1975)

19. Palme, O. (1974). *Anförande vid Broderskaps kongress i Piteå* [Anförande]. <https://olofpalme.arbark.se/1974/08/04/anforande-vid-broderskaps-kongress-i-pitea/>

20. Usher, A. D. (2021). A beautiful idea: How COVAX has fallen short. *The Lancet*, 397(10292), 2322–2325. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01367-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01367-2)

21. Yamey, G., Garcia, P., Hassan, F., Mao, W., McDade, K. K., Pai, M., Saha, S., Schellekens, P., Taylor, A., & Udayakumar, K. (2022). It is not too late to achieve global covid-19 vaccine equity. *BMJ*, e070650. <https://doi.org/10.1136/bmj-2022-070650>

del förbigick Covax, och i stället antingen slöt direkta avtal med läkemedelsföretag eller deltog i andra multilaterala initiativ, såsom EU:s ramverk för gemensam upphandling. Även om de använde andra metoder för att upphandla vaccin för den egna befolkningen gav många länder också donationer till Covax. Men eftersom höginkomstländer köpte doser utanför Covax fanns det inte tillräckligt med doser tillgängliga för låg- och lägre-medelinkomstländer.

Sverige var en av Covax mest generösa givare och hade vid slutet av 2022 givit över 11 miljoner vaccindoser.²² Själva uttrycket användes kanske inte, men idén om ”strategisk solidaritet” användes för att försvara dessa utgifter. I riksdagen argumenterade politiker för bidrag till Covax ”av solidaritet och av egenintresse”.²³ Argumentet var att stöd för vaccination i andra länder skulle förhindra uppkomsten av nya coronavirusvarianter. Det låg också i landets eget ekonomiska intresse: pandemin påverkade handel vilket i sin tur påverkade svenska företag.²⁴

Ett problem var att det var svårt att argumentera på vetenskaplig basis för mer rättvis tilldelning av vacciner. Visserligen var ”ingen är säker förrän alla är säkra” ett vägledande slagord men det saknades modeller eller studier från tidigare pandemier för att visa på bästa sättet att distribuera vaccin globalt. I grund och botten behövdes en övertygelse att ”om vi vaccinerar x % av världsbefolkningen kan vi förhindra x antal infektioner eller dödsfall i Sverige”.²⁵ Bevismaterial för att underbygga detta argument existerade helt enkelt inte, inte minst för att det var den första pandemi som orsakats av ett coronavirus. En studie, som publicerades år 2023, fann att fler dödsfall skulle ha förhindrats globalt om vaccinen hade varit rättvist fördelade.²⁶ Men, ett resultat som återfinns i forskningsgruppens preliminära version, men inte i den slutliga, var att om vaccin hade fördelats mer rättvist skulle vissa rika länder ha fått värre resultat i fråga om dödsfall.²⁷ Nyckeln här är att hitta den idealiska fördelningsstrategin, en balans mellan global solidaritet och nationellt intresse – det vill säga, hur mycket är rika länder villiga att offra för det globala bästa?

22. COVAX, ACT-Accelerator Hub (2022) – bearbetat av Our World in Data. “COVID-19 doser levererade av COVAX” [datamängd]. COVAX, ACT-Accelerator Hub, “Vaccindosgåvor till COVAX” [originaldata].

23. *Riksdagens Protokoll 2020/21:108, torsdagen den 15 april.* (2021).

24. *ibid*

25. Irwin, R. (kommande). *Global Health: Swedish perspectives on key debates, politics and practice*. Nordic Academic Press.

26. Gozzi, N., Chinazzi, M., Dean, N. E., Longini Jr, I. M., Halloran, M. E., Perra, N., & Vespignani, A. (2023). Estimating the impact of COVID-19 vaccine inequities: A modeling study. *Nature Communications*, 14(1), 3272. <https://doi.org/10.1038/s41467-023-39098-w>

27. Chinazzi, M., Davis, J.T., Dean, N.E., et al. (2020) Estimating the effect of cooperative versus uncooperative strategies of COVID-19 vaccine allocation: a modeling study [förhandskopia] <https://www.networkscienceinstitute.org/publications/estimating-the-effect-of-cooperative-versus-uncooperative-strategies-of-covid-19-vaccine-allocation-a-modeling-study>

Patentskydd och vaccintillgänglighet

Frågan om patentskydd för vaccin belyser också spänningarna med solidariteten. Avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrätter (TRIPS-avtalet) är ett internationellt avtal inom ramen för Världshandelsorganisationen (WTO) som omfattar många aspekter av patenträtt. Det finns flexibilitetsklausuler inom avtalet så att länder lagenligt kan kringgå patent under folkhälsokriser, men det kan vara svårt att genomföra dessa i praktiken. År 2020 föreslog Indien och Sydafrika att covid-19-vaccin skulle vara undantagna från TRIPS. Det vill säga att all specifik information om vaccintillverkning skulle göras tillgänglig och fritt licensierad, liksom även information om behandlingsmetoder och diagnostik. EU inklusive Sverige, USA, Storbritannien och andra rika länder motsatte sig denna dispensklausul för TRIPS. Den accepterades slutligen år 2022, men i en mycket urvattnad form och alltför sent under pandemin för att få kännbar inverkan. Motståndare till Indiens och Sydafrikas förslag – inklusive representanter för den svenska regeringen – citerade det klassiska argumentet att patent är viktiga därför att de ger företag incitament till att investera i forskning och utveckling; de nämnde också utmaningar utöver patentskydd, såsom produktionskapacitet och problem med leveranskedjan.^{28,29}

De som stödde dispensklausulen hänvisade till rättvisa och internationell solidaritet och återkom till idén att ”ingen är säker förrän alla är säkra”. Vänsterpartiet noterade också att en stor del av forskningen för utvecklingen av covid-19-vaccinet var offentligt finansierad och hävdade att läkemedelsföretagens vinster i praktiken var resultatet av skattebetalarnas utgifter.^{30,31}

Emellertid hänvisade motståndare till dispensklausulen för TRIPS också till solidaritet genom att avleda uppmärksamheten från dispensklausulen till Sveriges internationella bidrag, såsom noterat av en representant för Socialdemokraterna i ett svar på Vänsterpartiets frågor i riksdagen:

Sverige bidrar i dag kraftfullt till att öka produktion och distribution av vaccin och till att det ska fördelas globalt efter behov. Både i förhållande till EU:s gemensamma upphandlingar och inom Covax driver Sverige aktivt frågan om att vaccin ska produceras och säljas till lägsta möjliga pris. Det är en fråga om internationell solidaritet.³²

28. Heimersson, A. (2021, 28 januari). Ministern: Därför säger Sverige nej till billigare vaccin. Dagens Arena. <https://www.dagensarena.se/innehall/ministen-darfor-sager-sverige-nej-till-billigare-vaccin/>

29. Blanck, A. (2022, June 17). WTO-beslut äventyrar medicinsk forskning. Lif, De Forskande Läkemedelsföretagen. <https://www.lif.se/nyheter/2022/6/wto-beslut-aventyrar-medicinsk-forskning/>

30. Svenneling, H. (2021). Mer vaccin måste tillverkas – lyft på patentet. Utvecklingsmagasinet (FUF). <https://fuf.se/en/magasin/mer-vaccin-maste-tillverkas-lyft-pa-patentet/>

31. Riksdagens protokoll 2021/22:52, torsdagen den 13 januari. (2022). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/protokoll/protokoll-20212252-torsdagen-den-13-januari_h90952/html/

32. *ibid*

Sammantaget väcker Sveriges bidrag till Covax och dess opposition mot dispensklausulen för TRIPS frågor om de sätt på vilka länder navigerar solidaritetsbegreppet i praktiken. Som ett vidare begrepp handlar solidaritet inte bara om pengar. Det inkluderar empati, relationer mellan länder och ömsesidigt fördelaktiga handlingar. Emellertid likställer svenska aktörer ofta pengar med solidaritet, i synnerhet genom att dra uppmärksamheten till generöst givande för att avleda från osolidariska handlingar.

Vad är framtiden för solidariteten?

I en ledare i Föreningen för utvecklingsfrågors tidskrift år 2020 hävdade biståndsexperten Lennart Wohlgemuth att solidaritet alltså är en viktig grund för bistånd. Han observerade att bistånd är fördelaktigt för Sverige genom att det ger landet mycket större inflytande inom internationell politik än vad som annars skulle ha varit fallet för detta lilla land. Det har också varit till nytta för svensk industri och forskning, och de länkar som knutits mellan Sverige och världen har ”berikat” svensk kultur och samhälle”.³³ Det vill säga att även om solidaritet inbegriper uppoffring – ofta i form av pengar – så kommer det avkastning på denna investering.

Trots att den nuvarande regeringen har växlat om från en solidaritetsbaserad till en mer Sverige-först typ av bistånd, är solidaritet fortsatt ett viktigt motiv för väljarna. Detta är slutsatsen av den senaste opinionsundersökningen om bistånd, utförd på uppdrag av Sida:

Det finns här ett exceptionellt starkt stöd för det som man skulle kunna kalla solidaritet och som är grunden för biståndstanken. Nästan 90 procent är överens om att alla människor har lika värde och att de som lever under omänskliga förhållanden bör få stöd.³⁴

Detta är inte för att svenskar är bättre människor än andra länders befolkningar. Som redan hävdats härrör snarare solidaritetstanken åtminstone delvis från utbildning, tradition och sociala förväntningar. Dessutom finns det en medvetenhet om det svenska biståndets strategiska natur – att bistånd gynnar givaren på oräkneliga sätt.

Dock finns det gränser för uppoffring och därför för solidariteten. En av frågorna i Sidas opinionsundersökning var:

33. Wohlgemuth (2025)

34. *Sidas attitydmätning om utveckling och bistånd*. (2023). Sida. <https://cdn.sida.se/app/uploads/2023/12/22153854/Sida-opinion-2023.pdf>

Sverige har nog med egna problem som borde lösas först, sedan kan vi börja tänka på andra länder.

År 2016 höll 32 % av respondenterna med om detta påstående (*stämmer ganska bra eller stämmer helt och hållet*) och detta har gradvis ökat till nuvarande 42 %. Respondenterna delades upp efter ålder, kön och utbildning, varvid äldre personer samt kvinnor och personer med högre utbildning höll med om detta påstående i lägre grad än yngre personer samt män och personer med lägre utbildning. Den första regeringspropositionen om bistånd år 1962 fastställde att:

”de ideella motiven för biståndsgivning är alltså ... i hög grad realistiska”.³⁵

I viss grad är detta alltså sant, men det är sannolikt mindre realistiskt idag än år 1962.

Slutsatser

Solidaritet är visserligen ett komplext begrepp men denna studie har kortfattat diskuterat dess konturer inom den bredare kontexten av internationellt bistånd, med exempel från svenskt bistånd inklusive internationell tillgång till vaccin. Under covid-19-pandemin var svensk solidaritet i fråga om tillgång till vaccin både verklig och performativ. Sverige var ett av en handfull länder som bidrog med sin ”rättvisa andel” till Covax. Men landet var också en del av gruppen höginkomstländer som motsatte sig dispensklausulen för TRIPS och anklagades för att hamstra vaccindoser.

I framtiden kan solidariteten göras till ett lättare val, även om den kräver en viss uppoffring. När det gäller en pandemi skulle detta kunna bestå i bättre data för att stödja en rättvisare distribuering av vaccin. Att Covax ”misslyckades” berodde delvis på att policyn var svårsmält för höginkomstländer. Om ett rättvist (och mer genomförbart) system för fördelning av vaccin hade funnits på plats före pandemin skulle detta kanske ha fått länder att tänka sig för innan de valde andra arrangemang. Ur många länders perspektiv löstes inte situationen med dispensklausulen för TRIPS på ett tillfredsställande sätt, men den uppmärksammade i alla fall behovet av att öka kapaciteten för vaccintillverkning i låg- och medelinkomstländer. Det är nu som länderna borde arbeta inom ramen för det internationella fördraget om pandemier från 2025 för en mer solidaritetsbaserad metodik för nästa pandemi. Även om detta är lättare sagt än gjort, givet krisen inom det globala hälsovårds- och biståndssystemet.

Övergripande sett har svenskt bistånd traditionellt varit baserat på solidaritet.

35. Proposition 1962:100

Att vara en generös givare har varit strategiskt fördelaktigt för landet och har också bidragit till landets nationella självuppfattning som en ”humanitär supermakt”. Men det finns gränser för solidariteten. En del av Sveriges trovärdighet inom global folkhälsa har att göra med goda levnadsvillkor på hemmafronten.³⁶ Svenskar är positivt inställda till solidaritet på grund av starka folkbildningsrörelser och traditioner, men också på grund av att de har råd med det. Förvisso är många argument mot bistånd logiskt ihåliga – om Sverige exempelvis slutade ge bistånd till Uganda skulle inte dessa pengar magiskt omvandlas till en ny förlossningsavdelning i Haparanda. Men intrycket kvarstår. Svenska hushåll kämpar med inflation och långa väntetider för hälso- och sjukvård. Ojämligheten ökar och arbetslösheten är nästan 10 % i somliga regioner i Sverige. Verklig och uppfattad kamp hemma gör internationell solidaritet till ett svårare val.

36. Irwin, R. (2019). Sweden's engagement in global health: A historical review. *Globalization and Health*, 15. <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12992-019-0499-1>